

آرامستان در منظر شهرسازی

مهندس جواد بهادری - ارائه شده در اولین همایش ملی مدیریت آرامستان (شیراز اسفندماه ۸۷)

اهمیت آرامستان ها

اهمیت آرامستان ها در تاریخ بشریت به حدی بوده است که در بعضی موارد تنها نشانه ای که از تمدن برجا مانده همانا مقابرند. حتی بعضی از تمدنها مانند مصر- را با مقابر آن می شناسند. در فرهنگ های مختلف دنیا احترام خاصی نسبت به آرامستان ها به چشم می خورد به گونه ای که در قرن ۱۵ و ۱۶ میلادی در اروپا^۱ آرامستان ها به صورت فضای باز وسیعی طراحی می شدند که چه بسا از فضای پارک های شهری با اهمیت تر و پر جلوه تر بودند. در گذشته فرهنگی خودمان نیز به دلیل اهمیت خاصی که پیشینیان برای از دنیا رفته گان قائل بوده اند ، معمولا آرامستان ها در نقاط بالادست و مرتفع تر نسبت به سکونت گاههای زیستی طراحی می گردیدند.

جمع شدن عوامل مختلف اجتماعی^۱ فرهنگی^۱ کالبدی^۱ زیست محیطی و.... در کنار هم به همراه دیگر اصول و استانداردهای طراحی آرامستانها^۱ می تواند مجموعه ای بسازد که پاسخگوی نیازهای روحی و روانی با توجه به نوع اعتقادات مردم باشد.

مسائل مهم در طراحی آرامستان

- آرامستان ها محل آرامش و سکون و یادآور خاطرات هستند .
- آرامستان مکانی است فرهنگی
- آرامستان مکان عبرت و تامل
- برداشت و تصور منفی ای که از آرامستان وجود دارد، باید از بین برود.
- دخل و تصرف در آرامستان ها نباید به گونه ای باشد که باعث از بین رفتن کلیت فضای خاص آن باشد.

مکان استقرار در آرامستانها

- عوامل مربوط به موقعیت آرامستان: (موقعیت آرامستان باشهر)
 - عوامل مربوط به مکان آرامستان
- (موضع آن) آیامکان انتخاب شده از نظرویزگی های محل قرارگیری وعوامل مکانی مناسب است؟

عوامل مربوط به موقعیت آرامستانها

- فاصله :

- دسترسی
- جهت توسعه شهر
- وسعت
- جهت باد غالب شهر
- همجواری ها

عوامل مربوط به مکان آرامستان یا (موضع)

- جنس خاک (نفوذ پذیری)
- عمق آبهای زیرزمینی
- آبهای سطحی
- مالکیت اراضی
- همجواری
- دسترسی
- شیب زمین

عوامل موثر در مکان یابی آرامستان

- فاصله :

آرامستان باید در فاصله ای معین از شهر قرار گیرد به طوری که هم اینکه امکان مراجعه مردم را به راحتی فراهم سازد و هم در توسعه ی ۲۵-۳۰ ساله ی شهر قرار نداشته باشد . بدین ترتیب بعد فاصله ایجاب می کند تا مکانی در فاصله ی ۱۰-۲۰ کیلومتری محدوده ی شهر در نظر گرفته شود. از نظر فقهی فاصله آرامستان از شهر باید به گونه ای باشد که باعث شکسته شدن نماز و باطل شدن روزه مسلمانان نگردد .

ضرورت ایجاد فاصله بین شهر و آرامستان

- جلوگیری از انتقال آلودگی
- افسردگی مردم

- ترافیک
- اشغال فضاهای شهری در سطح وسیع
- اجرای طرحهای عمرانی و خدماتی

عوامل موثر در مکان یابی آرامستان

- باد غالب:

آرامستان نباید در جهت باد غالب مکان یابی شود چون باعث انتقال آلودگی ها به سکونتگاههای زیستی می گردند.

- دسترسی :

عامل دسترسی از عوامل موثر در مکان یابی آرامستان است . مراجعه های مداوم مردم به ویژه در روزهای خاص و آخر هفته به گورستان ، ایجاب می کند آرامستان دسترسی مناسبی داشته باشد.

- مساحت :

با توجه به مشکلات جابجایی محل گورستان لازم است سطح پیشنهادی برای حداقل ۳۰ سال آینده در نظر گرفته شود.

- جهت توسعه شهر :

مکان یابی آرامستان در جهت توسعه آینده شهر نباشد.

- همجواری ها :

عدم تمایل به فعالیت های اقتصادی- اجتماعی در مجاورت محل آرامستان و تاثیر نامطلوب آرامستان به کار کرد آنها، ضرورت توجه به کاربری های موجود و حریم لازم در مکان یابی آرامستان را مطرح می سازد . فضاهای باز ، سبز و جنگل کاری ها مناسب ترین کاربریهای همجوار آرامستان ها می باشند.

- آرامستان باید در مکانی قرار گرفته باشد که از نظر دسترسی مشکلی برای مردم ایجاد نکند و به راحتی در دسترس باشد .

- در مکان یابی آرامستان عناصر آب و هوایی ، خاک، جهت باد و آب های زیرزمینی و سطحی نقش مهمی بر عهده دارند و نیازمند توجه خاصی هستند .

- مهمترین عامل در مکان یابی آرامستان بررسی های خاک شناسی است تا مشخص شود ماندگاری جسد در آن خاک به چه صورت است.

- خاکهایی که به شدت جاذب آب هستند و خاک هائی که نفوذ پذیری اندکی دارند باعث باقی ماندن جسد به مدت طولانی تر می شوند.

- بنابراین جنس خاک و ترکیبات آن باید به گونه ای باشد که موجب اختلال در امر تجزیه و تحلیل جسد نگردد و دارای ویژگی های زیر باشند:
- متخلخل (نرم و جداشونده) باشند.
- آب را به نسبت از خود عبور دهند.
- قابلیت خروج گازها را داشته باشد.
- آب پذیری و نفوذ پذیری آن زیاد نباشد.
- نسبتاً خشک و نرم باشند.

زمین های زیر برای احداث آرامستان مناسب نیستند:

- زمین های "دج" و سخت
 - زمینهای رسی
 - زمینهای شنی
 - بستر رودخانه ها
 - بستر زمینهای باتلاقی
 - زمینهای صخره ای و سنگی
- علاوه بر نفوذ پذیری مناسب خاک، آرامستان ها باید مقاومت لازم را در مقابل فرسایش عوامل طبیعی مانند باد و باران و پدیده های طبیعی دیگر مانند نشست، لغزش، ریزش، رانش زمین و غیره داشته باشند.
- شیب زمین نیز در آرامستان ها باید به گونه ای باشد که باعث تخلیه سریع آب های ناشی از بارندگی شود و هم اینکه آب راد خود نگه ندارد تا تجزیه اجساد با مشکل مواجه نشوند.
 - همچنین شیب نباید به قدری زیاد باشد که دفن اجساد را مشکل سازد.
 - بهتر است آرامستان ها در نقاط پائین دست زیستگاههای انسانی مکان یابی شوند تا باعث انتقال آلودگی به آنها نگردند.
 - زمین محل احداث آرامستان نباید غصبی^۱ موقوفه امرخاص (غیر از آرامستان) و بلا تکلیف باشد.
 - در مکان یابی آرامستان ها باید به سفره های آب زیرزمینی و سطحی هم توجه کرد تا آلودگی آرامستان به آنها منتقل نشود.
 - سطح سفره های آب زیر زمینی در محدوده آرامستان باید حداقل ۵ متر از کف قبور پایین باشد.
 - در مکان یابی آرامستان باید به منطقه بندی کاربریهای پیرامون آن مکان ایجاد نکند. بهتر است در پیرامون آرامستان کاربریهای فرهنگی مستقر گردد. یا اگر آرامستان در داخل بافت های مسکونی قرار دارد

به وسیله حریم سبزی از بافت های مسکونی اطراف جدا شود تا کمترین عوارض را برای ساکنان آنها داشته باشد

- آرامستانها نباید در مجاورت رودخانه ها، چشمه ها و قنوات مکان یابی شوند.
- توجه به ضوابط زیست محیطی و مسایلی چون : شیب منطقه ، میزان تاثیرگذاری بارندگی در منطقه و حوزه آبریز
- انجام مطالعات زمین شناسی و ژئوتکنیکی و عمق آبهای زیرزمینی
- نفوذ پذیری خاک

طراحی فضای آرامستان ها

- برای تعیین ضوابط طراحی آرامستان ها باید از اعتقادات دینی و مذهبی کمک گرفت و نیز آن را با مسائل علمی و بهداشتی مطابقت داد.
- طراحی فضاهای آرامستان باید به گونه ای باشد که به تخفیف حس تالم افراد داغدیده منجر شود و تصور منفی ای را که آرامستان می توان سهل ترین و سریع ترین خدمات را به مراجعه کنندگان ارائه کرد.
- در معماری آرامستان باید به پوشش گیاهی نیز توجه کرد و به طرز صحیحی از آن استفاده به عمل آورد .
- فضای آرامستان باید به گونه ای باشد که باعث گسستگی بین شهروندان و درگذشتگان نگردد و انسان را به تفکر در مورد مرگ و عوالم بعد از مرگ وادارد.
- مرگ رفتن به دنیای جاوید است نه فنا و نیستی ، برای القای این تفکر به شهروندان، باید فضای آرامستان و اجزا و عناصر به گونه ای طراحی گردند که بنیانگر تحرک، پویایی و تداوم حیات در شهرها باشد .

طرح ورودی در آرامستان ها باید گویای :

آرامش ، وقار ، انتظار باشد. و به بیننده تصور گذر از زندگی مادی به جهان معنی را القا نماید.

ورودی آرامستان

- برای زدودن تصور منفی ای که در مورد آرامستان ها از اذهان شهروندان وجود دارد به آموزش بایستی توجه کرد .
- همچنین بانصب تابلوها، نشان ها و علائم ویژه ، ایجاد کاربری های فرهنگی و تفریحی، طراحی های محیطی مناسب و نظایر اینها، می توان در جهت زدودن تصورات منفی از فضای آرامستان در اذهان عمومی اقدام نمود.

- استقرار تاسیسات و تجهیزات جانبی در آرامستان باید از نظم و قاعده خاصی پیروی کند و ترکیب و کنار هم قرارگیری آنها باید به گونه ای باشد که افراد مصیب دیده ، که از نظر روحی روانی در شرایط خاصی قرار دارند، به ساده ترین و سهیل ترین روش و در کمترین زمان امکان استفاده از آنها راداشته باشند .

- با توجه به اهمیت گورستانها در کلیه جوامع طراحی باید به گونه ای صورت گیرد که مکانی برای ارتباط معنوی زندگان با مردگان باشد.

- با توجه به ترسی که در مردم نسبت به گورستانها وجود دارد باید در طراحی آنها یادآوری شود که مرگ فنای فرد نیست بلکه آغاز زندگی تازه ای است.

برای طراحی آرامستان در هر مکان باید اعتقادات ملی- مذهبی آن سرزمین را در نظر گرفت و در درجه اول اهمیت قرار داد. اگر کمی دقت کنیم و با نگاهی دقیق به آرامستان ها در فرهنگ خود بنگریم، چیزهایی در آن می بینیم که بازتابی از همان فرهنگ ایرانی- اسلامی است.

پارکینگ

- پارکینگ آرامستان ها به چهار دسته تقسیم می شوند:
- پارکینگ ویژه کارکنان و کارمندان
- پارکینگ مراجعه کنندگان
- پارکینگ وسائط نقلیه عمومی
- پارکینگ وسائط نقلیه خدماتی آرامستان

فضای سبز

احداث فضاها و سطوح سبز در آرامستانها با توجه به نقش روانی آن توام با ایجاد رفاه حاصل از سایه انداز فضای سبز برای مردم ضروری بوده چنانکه در بسیاری موارد بحالت باغ یا درختستان از تاثیرگذاری بسزایی برخوردارند.

- می توان محوطه های سبز راجدازویژگی های نوعی و خاص آنها به سه گروه تقسیم نمود:
- گروه سبزینه های مرتفع (درختان)
- گروه سبزینه های متوسط (گلهای ساقه دارودرختان کوتاه)
- گروه سبزینه های کوتاه (گیاهان تپه ای وچمن ها)
- برای آرایش فضای سبز آرامستان ها، محوطه ای مشخص ومحدودجهت طراحی فضای سبز کافی است .

- برای اطمینان از سلامت و بهداشت محل انتخاب شده برای احداث فضای سبز، نظرخواهی از زمین شناس، کارشناس فضای سبز و بهداشت امری ضروری است .
- طراحی فضای سبز محوطه آرامستان در قالب طرح جامع و کلی بایستی صورت پذیرد تا در ارتباط با عناصر واجزای مجموعه دیده شود.

ضوابط کف سازی

- نوع مصالح و تنوع آن ، می تواند نقش تعیین کننده ای در تفکیک فضاها و ایجاد زیبایی و بیان نظم و سلسله مراتب و بافت آنها به عهده گیرد. چنانکه به طور مثال کف سازی آسفالت و بتن، امکان حرکت بی مانع و سریع را ایجاد می نماید. درحالیکه کف سازی با سنگریزه و شن، حرکت آهسته تر و قدم زدن عادی یا ایستادن در گوشه ای را پیشنهاد می دهد. همچنین، تغییرات در سطح می تواند جهت حرکت را پیشنهاد دهد.

در انتخاب مصالح مورد نیاز، توجه به نکات زیر توصیه می گردد :

- دوام
- کیفیت سختی
- نما و شکل ظاهری
- قابلیت دسترسی
- سازگاری اقلیمی
- قابلیت نفوذپذیری
- دوام: باید دقت شود که مصالح انتخاب شده ، در مقابل ضربه های متوالی، از مقاومت لازم برخوردار باشد .
- نما و شکل ظاهری: مصالح انتخاب شده ، از نظر بصری باید با عناصر طبیعی و مصنوعی مجاور خود، سازگاری داشته باشد.
- قابلیت دسترسی: از نظر جنبه های اقتصادی ، استفاده از مصالحی مناسب تر است که دسترسی به آنها در محل به سهولت انجام پذیرد.
- کیفیت سختی: مصالح انتخابی برای سطوحی که به نحوی بدن انسان در تماس با آنها قرار می گیرد(مانند محل پیک نیک، نیمکت ها و) باید از کیفیت مطلوبی برخوردار باشند .

- سازگاری اقلیمی: انتخاب مصالح، لازم است که با توجه به شرایط اقلیمی محل، طرح و ثبات آن در برابر نور شدید، یخبندان، ذوب برف، باران و انجام پذیرد.
- قابلیت نفوذپذیری: درانتخاب مصالح هر فضا با توجه به نوع عملکرد آن باید امکان نفوذ پذیری آب مورد توجه قرار داده شود.
- برای کاهش هزینه ها لازم است مصالحی انتخاب شود که در معرض باد و باران و نور آسیب کمتری را متحمل می گردد.

معرفی و بررسی فضاهای عملکردی مورد نیاز :

- مجموعه پذیرش میت
- مجموعه اداری
- مجموعه خدماتی
- مجموعه تفریحی

مجموعه پذیرش میت

- مجموعه غسلخانه (مرکز پذیرش میت زنانه و مردانه)- مرکز راهنما و اطلاعات کامپیوتری - ثبت احوال-انتخاب قطعه و خرید قبر-نماینده پزشکی قانونی- صدور شناسنامه فوت-صدور قبض هزینه - باجه بانک- سردخانه زنانه و مردانه - غسلخانه زنانه و مردانه - سالن تماشای زنانه و مردانه -رختکن زنانه و مردانه - سرویس بهداشتی -انبار تابوت- مرکز تحویل زنانه و مردانه - سالن انتظار مردانه و زنانه - سایت اقامه نماز- ریل انتقال میت زنانه و مردانه -کوره لباس سوزی - غرفه فروش مواد غذایی- فضای استراحت و انتظار- محل استراحت خدمه غسلخانه - پارکینگ ماشین

مجموعه اداری

- مدیریت، معاونت، بانک- دفترمتوفیان- امور مالی و حسابداری- ثبت احوال - دفتر فنی- کارگزینی - امور اجرائی - دفتر بیمه - روابط عمومی- اداره پست- دفترمخابرات - دفتر فضای سبز- حراست- سالن غذاخوری - نگهبانی - خوابگاه

مجموعه خدماتی

- مجموعه کارگاهی (سنگ تراشی و) - تعمیرگاه ماشین - سالن ترحیم - مسجد - حسینیه - تالار پذیرائی - رستوران - غرفه فروش مواد غذایی - مجتمع تجاری - فروش گل و گلاب و پارچه مشکی - چاپ اعلامیه - اکو ومداح - مرکز ارائه خدمات خصوصی (دغن - سنگ اندازی - مراسم بعد از دفن و کلیه امور مربوطه) فروش نوار مذهبی - مرکز بهداری - سرویس بهداشتی - سقاخانه - پارکینگ - پمپ بنزین - ایستگاه اتوبوس - تلفن عمومی پاسگاه - مرکز تعمیر وسائل نقلیه - بلوک زنی

محل اقامه نماز میت

مجموعه تفریحی:

محوطه بازی کودکان

پارک فضای سبز

سالن فضاهای ورزشی